

Second International Conference on Christian Hebraism in Eastern Central Europe

Budapeszt, 10–12 czerwca 2014 r.

W dniach 10–12 czerwca 2014 r. na Uniwersytecie im. Károli Gáspára w Budapeszcie (Károli Gáspár Reformed University) miała miejsce druga międzynarodowa konferencja poświęcona studiom hebraistycznym w Europie Centralno-Wschodniej. Pierwsza konferencja poświęcona tej tematyce odbyła się w 2012 r. na Uniwersytecie im. Macina Lutra w Wittenberdze. Wtedy też zawiązał się międzynarodowy zespół badaczy, którzy postanowili spotykać się co dwa lata, aby prezentować wyniki swoich badań. Podobnie jak dwa lata temu konferencja odbyła się w kameralnym gronie ok. 20 osób reprezentujących 7 krajów (Niemcy, Polska, Słowenia, Słowacja, Węgry, Francja, Rumunia).

W pierwszym dniu, po przywitaniu gości przez gospodarza konferencji, Józsefa Zsengelléra, miał miejsce wykład Stefana Schorcha z Uniwersytetu im. Marcina Lutra w Halle-Wittenberg, pomysłodawcę i inicjatora poprzedniej i obecnej konferencji. Profesor Schorch zaprezentował na przykładach różne rodzaje i sposoby posługiwania się językiem hebrajskim w niemieckiej luteranckiej literaturze religijnej („*Christian Hebrew among the Followers of the Lutheran Reformation – Which Genres, and Which Language?*”). Pierwszy z nich pochodził z *Malego katechizmu* Marcina Lutra, gdzie została wydrukowana obok wersji niemieckiej, łacińskiej i greckiej, również hebrajska wersja luteranckiego wykładu dziesięciu przykazań. Kolejny sposób wykorzystania hebrajszczyzny to tłumaczenia niemieckich pieśni religijnych, np. psalmów z ich niemieckiej adaptacji z powrotem na język hebrajski, w taki sposób, aby zachować ich niemiecką linię melodyczną. Niemiecka literatura luterancka знаła również zwyczaj tworzenia poezji po hebrajsku, ale także obfitowała w piśmiennictwo naukowe w tym języku, szczególnie w zakresie lingwistyki. Kolejny sposób wykorzystywania języka hebrajskiego, to inskrypcje zamieszczane na obiektach sakralnych. Język hebrajski był używany, trochę na zasadzie ciekawostki lub prezentacji własnej erudycji, np. w rękopiśmiennych dedykacjach książek darowanych uczniom i przyjaciołom (np. przez Marcina Lutra). Hebrajszczyzna tych tekstów pozostawiała wiele do życzenia, często naśladowała składnię i terminologię niemiecką typową dla piśmiennictwa chrześcijańskiego i stanowiła swoisty rodzaj języka hebrajskiego używanego bez konfrontacji ze środowiskiem ortodoksyjnych Żydów wygnanych z terenów Niemiec.

W drugim dniu konferencji wygłoszono osiem wykładów. Pierwszy z nich („*The Wording of the Freising Manuscripts (cca. 1000 AD), Originating in the Hebrew Old Testament Tradition*”) zaprezentowała Franca Premek (Slovenska Akademia Znanosti i Umetnosti z Ljubljany). W drugim – David Benka (Uni-

verzita Komenského z Bratislavy) zaprezentował postać XVII-wiecznego słowackiego hebraisty Jána Hrabského („*Ján Hrabský – Notes on the Christian Hebraist and Orientalist of the 17th Century and his Era*”). Kolejną prelekcję poświęconą okazjonalnej poezji w języku hebrajskim (gratulacje, dedykacje, epitafia itd.) tworzonej w wittenberdzkim środowisku akademickim przez studentów i profesorów w ramach ćwiczeń lingwistycznych („*Poesie im Kontext. Hebräische akademische Gelegenheitsgedichte als Zeugnisse für europäische Bildungsbeziehung und Identitätskonstruktionen*“) wygłosił Johannes Thon (Martin Luther Universität Halle-Wittenberg).

Polskę podczas konferencji reprezentował Rajmund Pietkiewicz (Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu), który w swoim wystąpieniu („*The Significance of Pagninus Bible for the Brest Bible translation*”) podzielił się wątpliwościami odnośnie do 450-letniej tradycji uważającej Biblię brzeską (1563 r.) za pierwszy przekład całej Biblii z języków oryginalnych. Według prelegenta podstawowym źródłem stanowiącym podstawę tego przekładu (przynajmniej jeśli chodzi o Stary Testament) była nie wersja hebrajska, ale łacińskie tłumaczenie Biblii hebrajskiej dokonane przez Satesa Pagniniego w opracowaniu Roberta Stephanusa (Genewa 1556–1557).

Po przerwie obiadowej wygłoszono kolejne cztery wykłady. Eran Shuali (Université de Strasbourg) poświęcił swoje wystąpienie prezentacji przekładu na język hebrajski Listu do Galatów i Efezjan św. Pawła. Autorem tych tłumaczeń był György Thúry („*György Thúry’s Hebrew Translation of Paul’s Epistles to the Galatians and the Ephesians (1598)*”). Tego typu tłumaczenia były sporządzane dla chrześcijan, którzy uczyli się hebrajskiego. Ich celem było ćwiczenie językowe i być może demonstracja znajomości języka hebrajskiego wobec Żydów.

Anna Premek zaprezentowała prelekcję nieobecnego brata Janeza Premka (Director at Research and Documentation Center Jewish Archive Slovenia) poświęconą pracom słoweńskiego orientalisty i hebraisty Angela Viviana („*Angelo Vivian (1942-1991) Orientalist and Professor of Biblical Philology and the Early Hebrew Manuscripts in Slovenia*”), badacza hebrajskich manuskryptów starożytnych (Qumran) i średniowiecznych, przechowywanych w słoweńskich bibliotekach, potwierdzających obecność Żydów w tym okresie w Słowenii.

Kornélia Koltai (Eötvös Loránd Tudomány Egyetem Budapest) w swoim referacie („*Hebrew Language Knowledge of Christian Hebraists Dealing with Hungarian Linguistics*”) przedstawiła hebraistyczne aspekty *Ratiocinatio* (1684) autorstwa Miklósa Tótfalusia Kisa i *Antiquitates* (1803) Miklósa Révaia – dwóch węgierskich prac lingwistycznych powstałych po łacinie. Celem wykorzystania wątków hebraistycznych (świętego języka) w studium języka węgierskiego (studium porównawcze obu języków) było m.in. wykazanie prestiżu języków uważanych, jak węgierski, za barbarzyńskie.

Ostatni wykład („*Two Unusual Christian Hebraists in Romania: Gala Galaction and Ioan Alexandru*”) drugiego dnia konferencji zaprezentowała Felicia

Waldman (Universitatea din București), kreśląc biogramy dwóch rumuńskich hebraistów. Pierwszy z nich, Gala Galaction, prawosławny duchowny, działał w pierwszej połowie XX w., a drugi, Ioan Alexandru, żył w drugiej połowie tego samego wieku. Obydwaj pozostawili po sobie obszerne studia hebraistyczne oraz używane do dziś i cenione tłumaczenia hebrajskich tekstów biblijnych. Obydwaj byli zaangażowani w politykę i przeciwstawiali się antysemityzmowi.

W ostatnim dniu konferencji miał miejsce tylko jeden wykład („*Shifts in the paradigm – Past and Future of Teaching Classical Hebrew at Károli Gáspár Reformed University*”). Wygłosił go Egeresi László Sándor (Károli Gáspár Református Egyetem Budapest). Prelegent zaprezentował zmiany, jakie zaszły w nauczaniu hebrajszczyzny biblijnej na Węgrzech. Do tej pory Węgrzy używali niewielkich rozmiarów podręczników, które nie zawierały ćwiczeń praktycznych, nie były zorientowane na hebrajszczyznę biblijną i ignorowały historię badań nad językiem. Prelegent zaprezentował nowy węgierski podręcznik do nauki języka hebrajskiego biblijnego własnego autorstwa (E.L. Sándor, *A bibliai Héber nyelv tankönyve*, wyd. 1, Budapest: ÚMK, 2009, 359 ss.; wyd. 2, Budapest: Bibliophilia KFT, 2010, 353 ss.). Podręcznik odznacza się dużą przejrzystością, zawiera wiele schematów graficznych ułatwiających zrozumienie i zapamiętanie materiału, zręcznie wykorzystuje kolor druku i techniki mnemotechniczne. Autor w swoim podręczniku zaproponował dużą ilość ćwiczeń. Wykład gramatyki został zaopatrzony w noty odsyłające do literatury przedmiotu. Bardzo szybko praca E.L. Sándora stała się najpopularniejszym podręcznikiem do biblijnej hebrajszczyzny na Węgrzech. Książka doczekała się dwóch wydań, których nakład za każdym razem szybko wyczerpywał się. Obecnie autor przygotowuje aplikację komputerową, która umożliwi naukę języka hebrajskiego przez Internet i planuje napisane aplikacje na urządzenia mobilne.

Po wykładzie miała miejsce interesująca dyskusja na temat miejsca nauczania języka hebrajskiego w systemach edukacyjnych w Europie. Nauczanie hebrajszczyzny przeżywa pewien kryzys np. w Niemczech i na Węgrzech z powodu traktowania nauki hebrajskiego jako przedmiotu pomocniczego w studium teologii (spadek liczby osób zainteresowanych teologią). Inna sytuacja ma miejsce np. w Polsce, gdzie judaistyka rozwija się niezależnie od teologii, stanowiąc oddzielne kierunki studiów, a nawet instytuty (np. w Warszawie, Krakowie, Poznaniu i we Wrocławiu), które proponują naukę różnych języków żydowskich.

Poruszony został również problem publikacji materiałów z konferencji. Do tej pory nie ukazały się materiały z konferencji sprzed dwóch lat. Mają się one ukazać pod koniec 2014 r. lub na początku 2015. Kolejna konferencja poświęcona hebraistyce w Europie Centralno-Wschodniej będzie miała miejsce w marcu 2016 r. na Papieskim Wydziale Teologicznym we Wrocławiu.

Ks. Rajmund Pietkiewicz